

قالی

قالی، فرش یا **قالین**^[۱] نوعی گستردنی بافته شده از الیاف **پنبه**، **پشم** و در بعضی موارد **ابریشم** است که معمولاً برای پوشش زمین به کار می‌رود. به دست بافتهٔ پُرزدار و گره‌دار، قالی گفته می‌شود. از آنجا که قالی و فرش اکثر اوقات نقش‌های زیبا بر خود داشته‌اند، امروزه به جنبهٔ تزئینی آن نیز توجه می‌شود. شهر **تبریز** به عنوان پایتخت فرش جهان معرفی شد در مورد تاریخچه فرش در تبریز چنین می‌توان گفت که با توجه به قدمت تاریخی این شهر؛ مسلماً هنر صنعت فرش بافی در آن به قبل از دوران صفویه باز می‌گردد. در نیمه دوم قرن پانزده و در دوران صفوی، فرش از حالتی روستایی به هنر پیشرفته درباری تبدیل شد. فرش‌ها به صورت وجود دارند که عبارت اند از:

- فرش دستباف
- فرش ماشینی

ریشه‌شناسی واژه‌های مربوط به گستردنی‌ها

در زبان پهلوی واژه‌های گوناگونی برای اشاره به انواع گستردنی‌ها به کار برده می‌شد، برای قالی نفیس از بت یا بوپ، برای نمد و فرش از نمت استفاده می‌شد و برای فرش و بستر از ویستزگ که از ویستردن (*wistardan*) گرفته شده که در فارسی امروز، گستردن گفته می‌شود.

اما واژه قالی یا عالی از نام شهری به نام قالین (اصل نام شهر مشخص نیست هرچند قلعه و نه شهری وجود دارد که به انگلیسی غالین جاکار و برداوان می‌نامند و در خود ارمنی برداوان می‌گویند) در ارمنستان که در آن دوران بخشی از ایران باستان بوده‌است، گرفته شده‌است. البته فرهنگ لغت عمید کلمه قالی را برگرفته از کلمه ترکی قالین به معنای فرش پُرزدار که با نخ و پشم به رنگ‌های مختلف بافته می‌شود، معنی کرده‌است.^{[۲] * [۳]}

معنای «بوپ» در لغت نامه دهخدا چنین آمده‌است:

فرش و بساط خانه... فرشی که آن را انبوب نیز گویند... در ارمنی، بوپ و پهلوی، بوپ. در تاریخ طبری از ابوجعفر محمد بن جریر طبری (حدود ۲۶۶-۳۱۰) و ترجمه و تألیف ابو علی محمد بلعمی (۳۲۵) واژه «بساط» مترادف فرش آمده‌است. در آنجا از «فرش بهارستان» سخن می‌رود که در حمله اعراب به ایران از کاخ تیسفون بدست آمده‌است. در معجم البلدان از یاقوت حموی (اوایل سده هفتم هجری قمری) چنین می‌آید: «بساطی یافتند از دیبا، شصت آرش اندر شصت آرش». در نُزْهَةُ الْقُلُوبِ حمدالله مستوفی (۷۵۰) از قول ابوعون صاحب کتاب الذیج چنین آمده‌است: «در قالی قلا فرشی بافته می‌شود که آن را قالی نامند و قالی نسبت اختصاری است به شهر قالی قلا و قالی قلا شهری است در ارمنستان کبیر... از عهد انوشیروان، هنوز ارمنستان بدست ایرانیان بود تا اسلام آمد... «ارمینیاغس» یکی از مردم ارمنستان زمام حکومت... را در دست گرفت. پس از وی زنی به حکومت رسید بنام «قالی» و شهری ساخت و آن را «قالی‌قاله» نامید که به معنای احسان است.»

پیشینه قالی

به دست بافته پُرزدار و گردهار قالی می‌گویند. همه پژوهشگران بدون چون و چرا بر این نکته اعتراف دارند که قالی و قالی بافی از آسیا شروع شده‌است. پژوهشگران بر این عقیده‌اند که ترکستان، ایران و قفقاز می‌باید مهد اولیه این هنر بوده باشند. از عباراتی که در انجیل و ادبیات کلاسیک آمده به این نتیجه رسیده‌اند که هنر شرقی قالی بافی مدت‌ها قبل از میلاد مسیح شناخته شده و وجود داشته‌است.^[۴]

هومر حماسه‌سرای معروف سده هفتم پیش از میلاد یونان صحبت از «کاناپه‌ای که با یک قالی ارغوانی مفروش شده بود» می‌کند. یا گزنفون مورخ، فیلسوف و سردار آتنی که در سال ۴۰۱ پیش از میلاد به جنگ با ایرانیان باستان پرداخته، گزارش

کرده است که ایرانیان عادت دارند روی قالی‌های نرم استراحت کنند. با نگاهی به نقشه جغرافیا امروزه منطقه وسیعی شامل کشورهای آسیای صغیر، ترکیه، قفقاز، ایران، ترکمنستان، پاکستان، افغانستان، هند، تبت، چین، مصر، اسپانیا و حتی کشورهای شبه جزیره بالکان مانند رومانی را می‌یابیم که هنر و صنعت **قالی بافی** در آن‌ها وجود دارد؛ ولی آنطور که پژوهشگران گفته‌اند، ایرانیان نخستین قومی بوده‌اند که به قالی بافی پرداختند و در این زمینه سرآمد جهانیان شدند. چنان‌که آخرین پژوهش‌های باستانشناسی هم دال بر این موضوع هستند. منظور اشاره به قدیمی‌ترین قالی پُرزدار شناخته شده موجود در جهان یعنی **قالیچه پازیریک** است که در سال ۱۹۴۹ میلادی برابر با ۱۳۲۷ هجری شمسی توسط گروهی از باستان‌شناسان روسی به سرپرستی پروفیسور رودنکو در حفاری‌هایی در منطقه آلتای سیبری جنوبی در دره پازیریک کشف شد.^[۴]

تاریخچه بافت قالی (یا فرش) تا آنجا که دانسته شده است، به هزاره پنجم و ششم پیش از میلاد در آسیای مرکزی برمی‌گردد. قالی ایرانی **پازیریک**، قدیمی‌ترین قالی دست‌باف یافته شده جهان است که در **سیبری** کشف شده و بافت ایران در دوران **هخامنشیان** است. می‌شود گفت ایران اولین کشوری بوده که قالی بافی را شروع کرده. قالی بافی در **سده ۱۰ میلادی** به وسیله **مورها** به **اسپانیا** شناسانده شد. **جنگ‌های صلیبی** باعث شد تا قالی‌های ترکی به **اروپا** برده شوند که در آنجا بیشتر از دیوارها آویزان می‌شد یا بر روی میزها قرار می‌گرفت؛ بنابراین، از آغاز آشنایی **اروپاییان** با قالی، آن‌ها به آن به دیده یک اثر هنری و نه یک زی‌رانداز می‌نگریستند. پس از گسترش تجارت در **سده ۱۷**، قالی‌های **ایرانی** به شکل چشمگیری به اروپای غربی شناسانده شدند.

امروزه مراکز عمده تولید و بافت قالی، کشورهای **ایران**، **پاکستان**، **هند**، **ترکیه**، **شمال آفریقا**، **منطقه قفقاز**، **نیپال**، **اسپانیا**، **ترکمنستان** و **تبت** می‌باشند.

تاریخ قالی در ایران

پیشینه درهم‌تنیدن الیاف در ایران برای تولید منسوجات به خصوص پارچه، به **هزاره پنجم پیش از میلاد** می‌رسد. آثار گرانبها و زیبایی که از بخش‌های مختلف ایران به دست آمده، گواه آن اند که منسوجات ارزشمند و بحث‌برانگیزی در این دوران وجود داشته‌اند، از جمله تابوت سفالی دوران دالما، همچنین آیینه مسی زنگ‌زده نوع ایلامی در **سیلک** و سایر مناطق.

بعد از گذشت سالیان متمادی، تقریباً در **هزاره دوم پیش از میلاد**، انسان توانست چگونگی به هم‌ریسیدن نخ‌ها و ساختن طناب را کشف کند. این اکتشاف مانند تمام اکتشاف‌های تاریخ فواید بسیار سودمندی برای هنر و صنعت آن دوران داشت. از جمله آن که از رشته‌های درهم‌تنیده طناب ماندی برای زیبایی ریشه‌های فرش استفاده می‌کردند. آثار به دست آمده از مناطقی مانند گورهای **مارلیک**، قلعه کوتی در دیلمان، و همچنین **حسنلو** نزدیک نقده (سولدوز) شاهدهایی بر این ادعا هستند.

قدمت فرش بافی و به‌طورکل منسوجات در ایران بسیار زیاد است. آثار زیبا و تفکربرانگیزی از دوره‌های مختلف کشف شده‌اند که نمی‌توان آن‌ها را به‌طور دقیق به یک دوره خاص نسبت داد. گاهی اوقات یک اثر طی گذشت سالیان دراز و طی **سلسله‌های مختلف** ساخته شده است.

ایلخانیان و تیموریان

فرش‌های دوره ایلخانیان زیاد شناخته شده نیستند. در این مورد محققى به نام **آرمى برینگز** نظریه‌ای ارائه داده که دارای نقاط ضعف بسیاری می‌باشد و در درستی آن به دیده تردید باید نگریست. بر پایه نظر او **نقاشی‌های** فرش‌های دوره **تیموریان** دقیقاً خصوصیات فرش‌های این دوران را باز می‌تابند. به عبارت دیگر با دیدن این نقاشی‌ها می‌توان به تمام ویژگی‌های بافتی و ظاهری و به‌طور کل تاریخچه آن‌ها پی برد. اما از آنجا که نقاشی‌های به‌دست‌آمده از **هنر** فرش‌بافی این دوران بسیار محدود می‌باشند، پس اطلاعات زیادی از فرش‌های این دوره در دست نیست و درست همینجاست که سستی نظریه برینگز هویدا می‌شود.

دوره صفویه

فرش‌های ایران در دوره صفویه به بالاترین حد خود در زیبایی و بافت رسیدند که این مهم به دلیل تحت پشتیبانی شاهان قدرتمندی چون **شاه عباس** قرارگرفتن بود و دسترسی فراوان به مواد مورد نیاز برای بافت فرش و همچنین به رسمیت‌شناختن فرش به عنوان کالایی برای تجارت بوده‌است.^[۵]

فرش‌های مشهور ایرانی

با وجود شهرت و قدمت هزاران ساله ولی باز هم **فرش ایرانی** بین مردم ایران ناشناخته است؛ کمتر کسی می‌تواند با دیدن فرشی محل بافت آن را حدس بزند و در مورد خصوصیات با ارزش آن صحبت کند، در حالی‌که با اتمام یک فرش، شناسنامه آن نیز همراه با خودش صادر می‌شود. عدم آگاهی نسبت به ویژگی‌های فرش سبب معضلاتی می‌شود. در استا فارس و منطقه ایالت پارس سه فرش داراب. **بوشهر** و خرمی قنقری دارای شهرت جهانی بوده‌است. خرمی فارس بزرگترین مرکز رنگرزی فرش جنوب ایران بوده‌است عده نسبتاً زیاد از زنان ایرانی علل خصوص روستایی به قالی بافی مشغول هستند درآمد یک زن قالی باف نسبت به **قیمت** اصلی قالی منصفانه نیست [۱] <https://www.ilna.news/%D8%A8%D8%A8%D8%A7%D8%B1%DA%AF%D8%B1%DB%8C-9/681603-%D9%85%D8%B5%D8%A7%D8%A6%D8%A8-%D8%B2%D9%86%D8%A7%D9%86-%D8%AF%D8%B1-%D9%85%D8%B4%D8%A7%D8%BA%D9%84-%D8%AE%D8%A7%D9%86%DA%AF%DB%8C-%D8%A7%D8%B2-%D9%81%D8%B1%D8%B4-%D9%85%DB%8C%D9%84%DB%8C%D9%88%D9%86%DB%8C-%D9%81%D9%82%D8%B7-%D9%87%D8%B2%D8%A7%D8%B1-%D8%AA%D9%88%D9%85%D8%A7%D9%86-%D8%A8%D9%87-%D8%A8%D8%A7%D9%81%D9%86%D8%AF%D9%87-%D9%85%DB%8C-%D8%B1%D8%B3%D8%AF>

قالیچه ترکمن

این فرش در تملک سان مارکو قرار دارد، و ۴ فرش دیگر در سال ۱۶۲۲ و همچنین سه فرش زربافت ابریشمی نیز به وسیله ایرانیان در سال ۱۶۳۶ به ونیز راه یافتند.^[۶]

قالیچه مود خراسان

قالیچه مود خراسان به شیوه قالی‌های مشهد بافته می‌شود. شهر مود در نزدیکی شهر بیرجند است و در بین تولیدات خراسان از بهترین‌هاست و شهرت جهانی دارد. اما از آنجا که تولیدات آن بسیار ناچیز است، تعداد بسیار کمی روانه بازار می‌شود. اندازه قالیچه مود ۸ متر مربع است. رنگ قالی‌ها هم‌خوان و معمولاً تیره‌است.^[۷]

قالی شهر مشهد

نمونه‌ای از فرش مشهد

قالی مشهد در کارگاه‌های این شهر و اطراف آن بافته می‌شود. این قالی از مرغوبیت چشمگیری برخوردار است و معمولاً به بازارهای غرب و انگلستان می‌رود. نقش‌های به‌کاررفته در آن‌ها نقش‌های ترنج، اسلیمی و پیچک مانند هستند.^[۸]

قالی بافی در شهر مشهد حدود پنج قرن قدمت دارد. یکی از قدیمی‌ترین فرش‌های مشهد که موجود است، نوعی فرش نماز (سجاده) است که توسط شاه تهماسب اول به سلیمان باشکوه در سال ۱۵۵۶ میلادی هدیه شده‌است. این فرش‌ها در سه درجه کیفیتی در کارگاه سلطان ابراهیم میرزا، فرزند سام میرزا و برادرزاده شاه تهماسب، ساخته می‌شده‌است. یکی از انواع درجه یک آن تا چند سال پیش در لندن بود و به اعتقاد برخی در اختیار کلکسیونر معروف، شیخ سعود آل ثانی قطری است. تعدادی از نمونه‌های درجه دوم و سوم هنوز در موزه توپکاپی موجود است.

در سده ۱۹ و ۲۰ میلادی محبوبیت قالی مشهد به حدی رسید که از آن علاوه بر استفاده در داخل کشور، برای صادرات نیز بهره می‌جستند؛ الباف پشمی به کار رفته در این فرش‌ها به شدت صیقل داده می‌شدند تا رنگ را بهتر به خود جذب کنند، اما این عمل از دیگر سو باعث کاهش عمر فرش‌ها نیز می‌گشت، و این عاملی بود که تصویر بدی از قالی مشهد در اذهان شکل گیرد، تا جایی که صادرات این فرش به اروپا به‌طور چشمگیری کاهش یافت. متأسفانه قالی‌های به‌جای‌مانده از آن دوران نیز همگی در معرض فرسایش قرار دارند.

قالی زنجان

فرش بافی در زنجان یکی از صنایع با قدمت زیاد است که نقش قابل توجهی در صادرات فرش ایران ایفا می‌کند. قدمت فرش بافی را می‌توان از اوایل بنای این شهر نام برد یعنی از زمان پادشاهی اردشیربایکان. فرش‌های صادراتی زنجان از بهترین جلوه‌های فرهنگی این استان هستند. فرش افشار زنجان یکی از پر طرفدارترین فرش‌های ایرانی است به طوری که به دلیل زیبایی طرح و رنگ در کشورهای اروپایی بسیار مورد استقبال قرار گرفته است.

قالی قشقایی

[[پرونده:persian rug.jpg|چپ|بندانگشتی|225x245px|نمونه‌ای از قالی قشقایی]]

این قالی که رنگ مشخصه آن نارنجی است؛ توسط زنان ایل قشقایی که ایلی کوچنده که در ایران است بافته می‌شود.

قالیچه شیراز و نیریز و خرمی

نیریز در شرق و در کنار دریاچه بختگان در استان فارس قرار دارد. این ناحیه قالی‌هایی با کیفیت گوناگون و رنگ آمیزی زنده دارد و تیرگی رنگ‌ها از ویژگی‌های خاص قالیچه‌های افشاری است، از بوته‌های متنوع تزیینی به صورت تک و تکراری استفاده می‌شود و ساختار تار و پود آن از کتان است.

بسته به کیفیت پشم پرز قالیچه‌ها را نیمه بلند می‌چینند. قالی خرمی در رنگ شهرت دارد.^[۹]

قالیچه بیرجند

بیرجند در میانه راه مشهد و زاهدان است. همچون بخش‌های دیگر شرق ایران قالیچه‌های این ناحیه نیز با گره جفتی و چهارتار بافته می‌شوند. فرش‌های بیرجندی معمولاً با طرح خشتی و ریز ماهی می‌باشد. قالی‌های بزرگ بیرجندی تا ۲۰ متر مربع نیز بافته می‌شوند. از رنگ‌های نارنجی، قرمز، زرد و آبی برای ایجاد تضاد با بژ در زمینه استفاده می‌شود. تار و پود آن پیشتر از پشم بوده است. اما در قالی‌های جدید بیشتر از کتان استفاده می‌شود. این قالیچه دوام چندانی ندارد و پرزهای آن نیمه بلند و بلند چیده می‌شوند.^[۱۰]

قالیچه تصویری بلوچی

گروه‌هایی از اقوام بلوچ که ساکن افغانستان هستند، از سال‌ها پیش قالی می‌بافتند. اکثر طوایف بلوچی مسلمان سنی هستند و به زبانی نزدیک به پارسی میانه صحبت می‌کنند. طرح‌های قالیچه‌های بلوچی بیشتر از نقش‌های ترکمن گرفته شده‌اند و بقیه ترکیبی از طرح‌های قالی بخش‌های دیگر ایران‌اند. در آن‌ها رنگ‌های مصنوعی کمتر به کار رفته و بیشتر از رنگ‌های طبیعی استفاده می‌شود.^[۱۱]

قالی راور

فرش راور از مشهورترین نقشهای فرش ایرانی می‌باشد. در **کاخ** نیاوران چندین فرش راور در معرض دید قرار گرفته‌است. همچنین فرش راور عنوان گران‌ترین قالی جهان را نیز به خود اختصاص داده، این فرش دارای گره خاصی است که به فرش استحکام بالایی می‌دهد. طرح و نقش فرش راور بسیار ریز و سخت بافت است و بافت آن زمان زیادی می‌گیرد. ریس‌هایی که در بافت این فرش استفاده می‌شوند معمولاً با رنگ طبیعی رنگ و آماده شده‌اند که کیفیت بهتری نسبت به رنگ مصنوعی دارد.

قالی اصفهان

امروزه اصفهان از مراکز مهم بافت فرش است که در زمینه طراحی نقشه فرش با نام بزرگانی چون **عیسی بهادری** و **جواد رستم شیرازی** روبرو هستیم. از معروفترین طرحهای فرش ایرانی در اصفهان **لچک و ترنج** و **تابلو فرش** است که این نمونه اخیر همچون تابلوهای نقاشی است که متریال معمول نقاشی تبدیل به الیاف و کرک و بشم است.

تولید و بازار

اندازه بازار جهانی **منسوجات خانگی** در سال ۲۰۱۸ معادل ۹۴٫۷۳ میلیارد دلار ارزیابی شده‌است و انتظار می‌رود از ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۵ **نرخ رشد مرکب سالیانه** آن برابر با ۵٫۰۱٪ داشته باشد و به ۱۳۳٫۳۷ میلیارد دلار برسد. رشد در بخش‌هایی مانند مهمان‌نوازی و مسکن و افزایش آگاهی در مورد تغییرات دکوراسیون عوامل احتمالی این رشد پیش‌بینی شده هستند. فعالان عمده بازار سرمایه‌گذاری بیشتری در زمینه **تحقیق و توسعه** انجام می‌دهند تا تقاضای متغیر مصرف‌کننده را برآورده کرده و سبد محصولات خود را افزایش دهند. نوآوری‌هایی مانند پرده‌های چوبی و الیاف مقاوم در برابر اشعه **ماورا بنفش**، بازار جهانی را نیز به خود جلب می‌کند.^[۱۲]

نگارخانه

قالی پازیریک، قدیمی ترین فرش یافته شده در جهان

فرش اصفهانی (احتمالاً) ساخته شده از پنبه ابریشم و فلز

قالی مهربان

ترنج

دار قالی، مخصوص بافت تابلو فرش

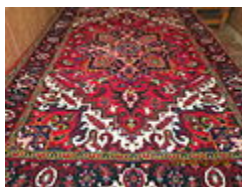
بافت تابلو فرش در مراحل ابتدایی

کلافهایی که برای بافت تابلو فرش، فرش، فرش و قالی بکار می‌روند

طرح فرش درختی

فرش شریبان

شهرهای ملی قالی

- راور شهر ملی قالی دستبافت ایران
- خوی شهر ملی قالی ریز ماهی
- گنبد کاووس شهر ملی فرش ترکمن

جستارهای وابسته

- موزه فرش
- تابلو فرش
- طراحی فرش
- قالی ایرانی
- ریسندگی پشم
- قالی پازیریک

پانویس

1. [^] فرهنگ لغت عمید.

منابع

1. «لغت نامه دهخدا در مدخل **قالین**، که اکنون بیشتر در فارسی دری استفاده می‌شود» (<https://icps.ut.ac.ir/fa/di>) .
(ctionary/243403/%D9%82%D8%A7%D9%84%DB%8C%D9%86)
2. سلیمی، سید جواد (صفحه 41). آموزش هنر (مجموعه مقالات). مرکز انتشارات سازمان سنجش آموزش کشور. **تاریخ وارد شده در ا سال = را بررسی کنید (کمک)**
3. «ریشه و معنی کلمه فرش» (<https://shadrokhcarpet.ir/%d8%b1%db%8c%d8%b4%d9%87-%d9%88-%d9%85%d8%b9%d9%86%db%8c-%da%a9%d9%84%d9%85%d9%87-%d9%81%d8%b1%d8%b1>) . (14)
4. سیسیل، ادواردز (تهران). قالی ایران. ترجمه مهیندخت صبا. **تاریخ وارد شده در ا سال = را بررسی کنید (کمک)**
5. یارشاطر، احسان (۱۳۸۴). تاریخ و هنر فرش بافی در ایران. چاپ گلشن.
6. آشنبرنر، اریک (صفحه 1). قالی و قالیچه‌های شهری ایرانقالی و قالیچه‌های شهری ایران. انتشارات یساولی. **تاریخ وارد شده در ا سال = را بررسی کنید (کمک)**
7. آشنبرنر، اریک (صفحه 4-5). قالی و قالیچه‌های شهری ایرانقالی و قالیچه‌های شهری ایران. انتشارات یساولی. **تاریخ وارد شده در ا سال = را بررسی کنید (کمک)**
8. آشنبرنر، اریک (صفحه 8-9). قالی و قالیچه‌های شهری ایران. انتشارات یساولی. **تاریخ وارد شده در ا سال = را بررسی کنید (کمک)**
9. آشنبرنر، اریک (صفحه 18-19). قالی و قالیچه‌های شهری ایران. انتشارات یساولی. **تاریخ وارد شده در ا سال = را بررسی کنید (کمک)**
10. آشنبرنر، اریک (صفحه 10-11). قالی و قالیچه‌های شهری ایران. انتشارات یساولی. **تاریخ وارد شده در ا سال = را بررسی کنید (کمک)**
11. آشنبرنر، اریک (صفحه 14-15). انتشارات یساولی. **تاریخ وارد شده در ا سال = را بررسی کنید (کمک)**; پارامتر **عنوان = یا title = ناموجود یا خالی (کمک)**
12. "Home Textiles Market Size & Share | Industry Report, 2019-2025" (<https://www.grandviewrese>) .
www.grandviewresearch.com. **arch.com/industry-analysis/home-textiles-market** (به انگلیسی). Retrieved 2021-01-17.

پیوند به بیرون

مجموعه‌ای از گفتاوردهای مربوط به **قالی** در ویکی‌گفتاورد موجود است.

در **ویکی‌انبار** پرونده‌هایی دربارهٔ **قالی** موجود است.

معنای **قالی** را در ویکی‌واژه، واژه‌نامهٔ آزاد، ببینید.

برگرفته از «<https://fa.wikipedia.org/w/index.php?&oldid=35299009&title=قالی>»

آخرین ویرایش ۲ روز پیش توسط Reza0005 انجام شده

ویکی‌پدیا
